ԹԻՒ 421 ՇՐՋԱՆ Թ. ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 1878 ԱՊՐԻԼ 11

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ջատկական տօնին առթիւ ամէն ազգայնոյ քաղցր և նուիրական պարտաւորութիւնն է իւր ուշադրութիւնն ընծայել ազգային Հիւանդանոցի, բարեպաշտական հաստատութեանց և աղքատ ու թշուառ ազգայնոց չքաւոր և յուսահատական վիճակին վրայ որոնք այսպիսի օրեր սովորականէն աւելի օժանդակութեան և մխիթարութեան կը կարօտին։ Մարդ ինչպէս իւր և իւր ընտանեաց ու ղաւակաց ապրուստը և պիտոյքները հոգալու պարտաւոր է և սիրով կը հոգայ, այսպէս նաև ազգային Հիւանդանոցի խղճալիները և Ազգին աղքատները մխիթարելու պարտաւոր է. վասն զի Հիւանդանոցի մէջ պատսպարեալները Ազգին որբ և անտերունչ զաւակներ, վշտակիր և անպաշտպան հայրեր ու մայրեր, խեղլագարեր, ծերունիներ և անկարներ են որոնք խնամելը բովանդակ Ազգին պարտքն է. և ի՛նչ ունի այսօր Ազգը. — ոչինչ, բայց միայն Հիւանդանոց մը, եկեղեցի և աղքատ ազգայիններ որոնք այսպիսի օրեր բարերարաց ձեռնտուութեան կըսպասեն։ Մենք վստահութեամբ կըսենք թէ Հիւանդանոցի պատսպարեալները Մննդեան և Զատկի տօներու մէջ բարեսէր ազգայնոց այցելութեանը և մխիթարութեանը կսպասեն անհամբեր ժամէ ի ժամ և գիտեմք թէ ո՛րքան դառքն ու ցաւալի է զանոնք անմխիթար թողուլ երբ ծնող կամ պաշտպան ունեցող ընտանիքներ և զաւակներ զիրար չատ կը մխիթարուին և խնամք կը վայելեն։ 1860 ին երբ Հիւանդանոց կը գըտնուէինք, բազկատարած կօրհնէինք այն բարերար ձեռքը որ այցելութեան կուգար մեզ և իւր նուէրներովն ու խնամօքը առաջաբար կը մխիթարէր։ Ազգը ամիրաներ ունէր երբեմն որոնք Հիւանդանոց կերթային, լուռի սեղան կուտային և հարիւրաւոր պատսպարելոց սրտագին չնորհակալութիւնն ու օրհնութիւնը կը վայելէին. այդ ամիրաները չկան այսօր, բայց Ազգը կայ և կանգուն մնացած է, հետեւաբար Ազգին պարտքն է կերակրել և խնամել. և թէև Հիւանդանոցի պատուարժան Հոգաբարձութիւնը բարոյք մատակարարութեամբ կը կառավարէ և կը տնտեսէ, սակայն անուրանալի է անշուշտ որ թէև ամեն տաեն և ամեն պարագայի մէջ, բայց այսպիսի օրեր աւելի կը կարօտի բարեսէր ազգայնոց գթութեանն ու կարեկցութեանը։

Այսպէս են նաև դրեթէ աղքատ ազգայինք ալ. և թէև զանազան թաղերու թաղ. խորհուրդները իրենց աղքատները խնամելու համար ընկերութիւններ կազմած են, և հայց, փայտ և ածուխ կը մատակարարեն, մէկ երկու տարիէ ի վեր Պօլսոյ սպառնացող աղքատութեան և պատերազմի արհաւիրքներէն ծագած չքաւորութեան դարման մ'ըրած բլլալու համար. սակայն տարակոյս չունիմք որ այդ թաղ. խորհուրդները ներկայ օրերուն մէջ պիտի կրկնապատկեն ու բազմապատկեն իրենց ջանքերը թաղին աղքատները լիուլի խնամելու և մխիթարելու համար։

կարծեմք թէ ամեն թաղ. խորհրդոյ պարտքն է, ինչպէս Սահմանադրութիւնքն ալ կը տրամադրէ, նմանօրինակ միջոցներով իրենց թաղին աղքատաց համար ստակ հաւաքել, կարելի եղածին չափ օգնել և զանոնք անմխիթար չը թողուլ։ Եւ արդէն ի՛նչ է թաղ. խորհրդոյ մը պարտքը. — ոչ այլ ինչ, բայց եթէ եկեղեցի, դպրոց և աղքատ որոյ երեքն ալ պայծառութեան, յառաջադիմութեան և խնամակալութեան կը կարօտին և Սահմանադրութիւնը չատ դուխելի հեռատեսութեամբ այս պարտքը թաղ. խորհրդոյ վրայ դրած է։

Գովութեամբ և չնորհակալութեամբ պատրաստ եմք հրատարակել այն ամեն թաղ. խորհուրդները և ազգայինները որոնք ազգասիրական և բարեպաշտական նախանձէ չարժեալ Ազգին անխնամ որբերուն և ծերունիներուն և անկար ու անխնամ ազգակիցներուն օգնութեան կը վազեն և ուրիշներու ազգասիրական և մարդասիրական գործունեութեանն ալ կը չարժեն։

Մանչէսթըրէն մեզ տրուած տեղեկութենէ մը կիմանամք թէ Ամեն. Խըրիմեան սրբազան Մանչէսթեր հասեր և տեղւոյն վաճառական ազգայիններէն ու օտարազգիներէն մեծաւ պատուով ընդունուելը և երեկոյեան այցելութիւնը վայելեր է. անոնք լոնտրա մեկներ է Պաղկազարդին և Զատկի տօնին Մանչէսթըր վերադառնալով պատարագելու և ժողովուրդը հոգևորապէս մխիթարելու խոստմամբ։

— Աբապկիրէն մեզ հաղորդուած տեղեկութիւն մ'ալ ցաւ և գանգատ կը յայտնէ տեղւոյն առաջնորդական տեղապահ Արժ. Տ. Գրիգոր վարդապետին դէմ ըսելով թէ յիշեալ վարդապետը վարժարանաց յառաջդիմութեան անիոյթ գըտնուելէ զատ վիճակին գաւառական ընդհանուր ժողովն ալ չը գումարեր հակառակ երեսփոխանաց թախանձագին ստիպանաց։

Աբապկիրի ազգայինք չատ լաւ կըննեն և օգտակար կերպով վարուած կըլլան իրենց գաւառին, եթէ ներկայ առաջնորդական ընթացքին միջոցին ուսումնագէտ և բանիբուն առաջնորդ մը ունենալու աշխատին, որ Աբապկիրի բազմաճոխ վարժարանաց յառաջդիմութեան հաստատուն հիման մը վրայ դնելու և օրինաւորութիւնը հաստատելու միակ միջոցն է։

— Գարտիզակի Բողոքականաց վարժարանի աղջիկները 28 ի չափ՝ իրենց վարժուհիներուն հետ Նիկոմիդիոյ Ծովածոցը խարսխող Անգղիական նաւատորմը այցելութիւն ընելով, թէմերեր ղրահատուրին նաւաստիները զանոնք սիրով ընդուներ և բոլոր նաւերը պտըտցուներէ վերջը նախաճաշիկ մ'ալ տուեր են։

— Նիկոմիդիայէն գրուած նամակի մը նայելով, Գարտիզակի հատարակութեան առ Բ. Դուռն տուած աղերսագրին վրայ Զամիչ Ծովհաննէս էֆէնտի՝ քննիչ խրկուեր է Գարտիզակի և ուրիշ գիւղորէից ճամբայները Չէրքէզաց ձեռամբ կատարուած գողութեան և սպանութեան դէպքերը քննելու և տեղեկագրելու համար։

ԳԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Կեդրոնական անտուկի վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկայ Նոր Կիւրակէ (Ապրիլ 23) Ղազարիոյ Կեդր. Վարժարանին մէջ ի ժամ 7, ի ներկայութեան Ցանձնաժողովոյն։

Ամեն օք աղատ է ներկայ գտնուիլ։

Սոյն վիճակահանութեան տոմսերէն

ԺԱՄԱԿԱԿԻՑ ՈՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ԹԵՐԹԵՐ

Տարի 1-ին. Թիւ 10

10 մարտ 1878

Ի Պետերբուրգ Հայոց վիճաբանական (ՀԱՀԱ)

Ներքոյ գրեալ հոդուածս առաքեցաւ մեզ ի Պետերբուրգ ի ձեռն Տ. Գրիգորի Ալամդարեանց, որ ինքն ևս ի Պետերբուրգ է, և ի մեր խնդրոյ պատասխանեաց թէ՝ ինքն ևս ոչ ինչ գիտէ զայդ հարցն, և ոչ ինչ կարէ ասել, բայց թէ՝ ինքն ևս ընդունի զայդ ամենայն իբրև ճշմարտութիւն, և ապա ինքն ևս ոչ ինչ կարէ ասել, զի ոչ ինչ գիտէ, և ոչ ինչ կարէ գրել, զի ոչ ինչ գիտէ, և

«Կորչագօֆ իշխանին մարտ 28 (ապրիլ 19) Թուականաւ Սալիզպըրի մարքիզին շրջաբերականին տուած պատասխանը, Լօնտրայի լրագրոց մէջ հրատարակեալ կը գտնենք։ Ռուսիոյ արտաքին գործոց նախարարը կըսէ, թէ լորտ Սալիզպըրիի շրջաբերականին մէջ Անգղիոյ առարկութիւնները մանրամասնաբար տեսած է, և գրեթէ գառն հեգնութեամբ կը յարէ թէ «Արեւելից ներկայ տագնապին լուծման համար Անգղիոյ առաջարկութիւններն իզուր վնտռած է։» «Գ. Սալիզպըրի մարքիզը, կը գրէ Կորչագօֆ իշխանն, Անգղիոյ չուզածները կիմացուցէ մեզ, բայց ուզածները չծանուցանէր։ Կարծենք օգտակար կըլլայ որ ներկայ վիճակին հասկցուելու համար Նորին ազնուութիւնն այս կէտը բացատրէ։» Իսկ տէրութեանց խորհրդոյն նկատմամբ՝ Կորչագօֆ իշխանը դարձեալ կը յայտարարէ, թէ Ռուսիա իւր դիտողութեան և գործողութեան կատարեալ ազատութիւնը կը պահէ՝ ինչպէս ամեն տէրութիւն, այսինքն՝ եթէ հարկ գտած՝ ազատ է տէրութեանց խորհրդէն քաշուելու՝ ինչպէս միւսներն ալ՝ առանց տըրուած որոշումն ընդունելու։ Կորչագօֆ իշխանն այս շրջաբերականին հետ իմասին յիշատակագիր մը շարադրած է, որով Անգղիոյ դաշնագրութեան դէմ լորտ Սալիզպըրիի ըրած քննադատութեանց կէտ առ կէտ կը պատասխանէ և զանոնք կը հերքէ հետեւեալ կերպիւ։

Ա. Պուլղարիա նորաստեղծ բան մը չէ, արդէն կար, բայց հարստահարեալ վիճակի մէջ։ Եւրոպա տեսաւ զայս և դարման մտաւուցանել ուզեց։ Կ. Պօլսոյ դեսպանախորհուրդը Պուլղարիոյ ազգային կեանք չնորհել և իրական ինքնօրինութիւն մը տալ կուզէր։ Ասյս պարագայիս մէջ Պուլղարիոյ կառավարութիւնն, որ երկու գաւառի վրայ հիմ նարկեալ պիտի ըլլար, Անգղիոյ դաշնագրութիւնը կատարելագործութեան կը հասցնէ։ Բ. Դուռը դեսպանախորհրդին առաջարկութիւնները մերժեց, և ասոր հետեւանքն եղաւ պատերազմն, որ ըստ լորտ Սալիզպըրիի խոստովանութեան՝ պարզապէս Կ. Պօլսոյ դեսպանախորհրդոյն հիմնագրին վերադառնալ չէր ներեր։

Բ. Անգղիանոսի դաշնագրութիւնը Պուլղարիան Ռուսիոյ հսկողութեան ներքև դրած չէ բնաւ։ Ռուսիա 1830ին Մօլտո-վլալաքիոյ համար ըրած բանն այժմ Պուլղարիոյ համար ըրաւ։ Ռուսիոյ ազդեցութիւնն Եւրոպական հաւասարակշռութեան վնաս տալու կերպիւ չգործադրիր։ Մօլտո-վլալաքիա անկախութիւն ստացաւ, ուրեմն Պուլղարիա ալ կրնայ անկախ ըլլալ, իւր սահմանը Ռուսիայէն բաժնուած ըլլալով, եթէ Տօպրուճա Մօլտո-վլալաքիոյ տրուի։

Գ. Ռուս զօրաց Պուլղարիա մնալու համար առ առաւելն երկու տարի պայմանաժամ դրուիլն հարկաւոր էր խաղաղութիւնը պահպանելու և Քրիստոնէից ու Իսլամաց մէջ վրէժխնդրութիւնն ու կռիւն արգիլելու համար։ Ռուսիա բնաւ միտք չունի անպայման կերպիւ Պուլղարիան գրաւելու։ Ռուսիա պատրաստ է պայմանաժամէն առաջ իւր զօրքը Պուլղարիայէն հանել։

Դ. Պուլղարիոյ սահմանները բնակչաց մեծամասնութեան նայելով որոշուած են, և ասկէց աւելի արդար բան մը չէր կըրնար երեւակայուիլ։ Բայց մանրամասնութիւն կազմով չահերը ժամանաւոր պայմաններով պաշտպանուած են, որոց գործադրութիւնը խառն յանձնաժողովի մը թողուած է։ Կ. Պօլսոյ դեսպանախորհուրդը մեծ ձոլու եղերքը Պուլկարիոյ նաւահանգիստ տուած էր, իսկ եգեական ծովուն վրայ Պուլղարիոյ նաւահանգիստ տրուիլը միմիայն առեւտրական բարգաւաճման նպատակաւ է, յորմէ Անգղիա և Միջերկրականի մէջ վաճառականութիւն ունեցող ուրիշ տերութիւնք աւելի պիտի չահին քան թէ Ռուսիա։

Ե. Ադրէնագրութիւնը Պուլղարիան Ռուսիոյ կողմէն ընտրեալ իշխանի մը ներքև չդնեը, այլ իշխանը վարչական խորհրդէ մը պիտի ընտրուի և Բ. Դրնէն պիտի վաւերանայ։ Ռուսիա առ ժամանակեայ կերպիւ կառավարիչներ կարգած է մինչև որ Պուլղարիոյ առաջին ժողովը գումարի և իշխանութեան օրէնքները կարգադրէ. բայց Քրիստոնեայներն իրաւունք պիտի ունենան ընտրութեանց մասնակից չընել այն իսլամները՝ որք Քրիստոնեայները հալածած կամ հարստահարած էին։

Զ. Դաշնագրութիւնն Եպիրոսի և Թեսալոնիկէի համար պայմաններ դրած է, քանզի եթէ այսպէս ըրած չըլլար, Ռուսիա պիտի ամբաստանուեր թէ Բոյները Սլաւվաց ղոհերն է։ Պուլղարիոյ համար աւելի կատարեալ արտօնութիւններ պայմանագրուած են, վասն զի պատերազմի ատպարէզ եղաւ և շատ վնաս կրեց, և վասն զի Ռուսիա պատերազմական իրաւունք ստացած էր։ (Նկատողութեան արժանի է որ Հայաստան ալ ճիշդ միևնոյն վիճակին մէջ կը գտնուի, բայց Կորչագօֆ իշխանը բնաւ Հայաստանի խօսքը չընեը, թէև կը յայտարարէ թէ Ռուսիա առանց խորութեան ազգի կամ կրօնի արևելից մէջ իւր պատմական պաշտօնը կը կատարէ)։

Է. Ադրէնագրութիւնը միմիայն Ռուս վանականաց և եկեղեցականաց պաշտպանութիւնը կը տրամադրէ, և ատոյդ չէ ըսելթէ Յոյնարճըքի դաշնագրութեան նման բոլոր Օրթոտօքս կղերն իւր պաշտպանութեան ներքև կառնու։

Ը. Պեսարապիա Ռուսիոյ վերադարձնելով քսան երկու տարի առաջ ունեցած վիճակին վերադարձ մը կըլլայ. բայց Ռուսիա Դանուբի բերանները չգրաւեր, այլ 1856ին Ռումանիայէն առնուած Դանուբի Տելթան անոր կը վերադարձնէ։

Թ. Պաթում Ռուսիոյ բրած ծախուց և ղոհողութեանց փոխարէն ձեռք բերած միակ չահն է, և խիստ հեռի է դրամական փոխարինութիւն մ՚ըլլալէ, բայց Ռուսիոյ վաճառականութեանն ուչապահովութեան համար մեծ կարևորութիւն ունի։

Ժ. Հայաստանի մէջ առնուած տեղերը՝ պաշտպանողական արժէք մը միայն ունին։ Կարելի է որ Անգղիա նախամեծար կը համարի Հայաստանի բերդերուն Թուրքիոյ ձեռք մնալը, բայց Ռուսիա մի և նոյն պատճառաւ և իւր ապահովութեան համար մեծ արժէք կուտայ այն բերդերուն գրաւմանը, որպէս զի ամեն անգամ պատերազմ ծագած ժամանակ զանոնք պաշարելու չհարկադրի, ինչպէս կարսի բերդը, զոր կէս դարու միջոցին երեք անգամ առնելու պարտաւորեցաւ։

Սոյն երկրակալութիւնը պատերազմին բնական հետեւանքն է։ Եթէ Անգղիա կուզէր որ այդ ամուր դիրքերը Թուրքիոյ ձեռքէն չելնէին, պէտք էր Ռուսիոյ հետ միանար, ինչպէս որ երկիցս առաջարկած էր Պերլինի յիշատակագրին առթիւ և Լըսթըն Սուսարօ-քօֆի պաշտօնով վիէննա գնացած ժամանակ, որպէս զի հաւասքախուսմբ ծովային զօրութեամբ ճնշում բանեցնեն Դրան վրայ, որ հաւանականաբար կը բաւէր ձեռք բերելու այն արդիւնքը, որ այսօր այնչափ մեծ արիւնհեղութեամբ ձեռք բերուեցաւ։

Անգղիոյ կառավարութիւնը մեր այն առաջարկութիւնը մերժելէ ետև՝ այսօր իրաւունք չունի ժխտելու Ռուսիոյ այնչափ արիւն թափելով ստացած իրաւունքն. որով կը պահանջէ այնպիսի իրաց վիճակ մը հաստատել որ այսուհետեւ այսպիսի ղհողութիւնները քնելէ գինքն ազատէ, կամ այսչափ սուղի չը նստեցուներ։

Բայց անհասկանալի եղած բանը մեզ համար՝ այն հետեւանքներն են, զորս սոյն սահմանադրիսոյ ուղղութեան գործէն հանել կուզուի՝ ի վնաս ազատութեան Եւրոպական վաճառականութեան Տրապիզոնի ընդ ճանապարհն Պարսկաստանի։

Այս առարկութիւններն հակառակ են այն յայտարարութեանց՝ զոր քանիցս անգամ բրած են Անգղիոյ կառավարութեան այլև այլ անդամներն, ըստ որոց՝ մինչև իսկ կարնոյ և Տրապիզոնի Ռուսաց ձեռքն անցնիլը վտանգաւոր չէր կրնար ըլլալ Անգղիոյ չահուց։ Սակայն Ռուսիա այդ տեղերն ալ չդրաւեց։

ԺԱ. Պատերազմական տուգանքը Ռուսիոյ բրած ղհողութիւններէն չատ վար է, և եթէ անոր մէկ մասն ապագային վերապահուած է, Եւրոպիոյ և Թուրքիոյ չահերը նկատողութեան առնելու համար է։ Բայց եթէ Ռուսիոյ վրայ նոր երկրակալութեանց կասկածներ ըլլան, այդ կասկածներուն առաջքն առնուլ անկարելի է։

ԺԲ. Լորտ Սալիզպըրիի շրջաբերականին եզրակացութեան մէջ բերկրութեամբ կը տեսնուի Անգղիոյ կառավարութեան նպատակը. «իւր եռանդուն փափաքն է՝ լաւ կառավարութիւն մը ինչպէս նաև խաղաղութիւն ու ազատութիւն ապահովել Թուրքիոյ ժողովրդոց համար, որք այդ բարիքներէն զուրկ մնացած են։»

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ